

Hervorming van het successierecht: wat zijn de gevolgen voor reservataire erfgenamen?

S.Thibaut, juriste (juli 2018)

Op 1 september 2018 wordt de hervorming van kracht die werd goedgekeurd bij de wet van 31 juli 2017¹ wat de erfenissen en giften betreft.²

Met deze hervorming heeft de wetgever een echte vernieuwing willen doorvoeren van ons successie- en schenkingsrecht, waarvan de meeste beginselen en mechanismen nog uit de 19e eeuw dateerden.

Verskillende grote krachtlijnen hebben de parlementaire werkzaamheden en de verrichte denkoefening gevoed ter ondersteuning, rechtvaardiging en kanalisering van de besluitvorming en de ingenomen standpunten.³

Het gaat hierbij in de eerste plaats om:

- de noodzaak om de bepalingen op het gebied van erfrecht te moderniseren en aan te passen aan de ontwikkelingen die gezinsrelaties en ons maatschappijmodel hebben doorgemaakt. Het beeld van een hedendaags gezin ziet er immers helemaal niet meer hetzelfde uit als dat van een gezin uit 1804: nieuw samengestelde gezinnen, eenoudergezinnen, ongehuwde of samenwonende koppels, een hogere levensverwachting, verbrokkeling van familiebanden enz.;⁴

- de wil om mensen meer vrijheid te gunnen en zelf te laten beslissen hoe ze hun vermogen overdragen.⁵ Merk op dat dit ongetwijfeld de meeste essentiële en bepalende doelstelling is die tot deze hervorming heeft geleid;

- tot slot het successierecht te vereenvoudigen en de rechtszekerheid te verhogen met een meer uniforme, eenvoudige en logische regelgeving.⁶

In het licht van deze voorschriften heeft de doorgevoerde hervorming vooral betrekking op de regels in verband met de erfrechtelijke reserve⁷ en op de regels die erfovereenkomsten verbieden. Dit artikel concentreert zich op deze regels.

¹ Wet van 31 juli 2017 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat de erfenissen en de giften betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, BS 01/09/2017, p. 81578

² Namelijk schenkingen, legaten en contractuele erfstelling.

³ RENCHON, J.L., 'Regard d'ensemble sur la réforme du droit des successions' in La réforme du droit des successions, notulen van het 15e colloquium van de vereniging 'Famille & Droit', Larcier, Brussel, 2018, p. 8 en volgende

⁴ Wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek wat de erfenissen en de giften betreft en tot wijziging van diverse andere bepalingen ter zake, *Parl. st.*, Kamer, gew. zitting, 2016/2017, nr. 54-2282/001, p. 5

⁵ *Ibid.* p. 10

⁶ *Ibid.* p. 5 en 6

⁷ De erfrechtelijke reserve wordt gedefinieerd als het minimaal gedeelte van een nalatenschap dat bij wet wordt toegekend aan bepaalde categorieën erfgenamen, namelijk de reservataire erfgenamen. In het Belgisch recht erkent het Burgerlijk Wetboek drie categorieën zogenaamde reservataire erfgenamen, namelijk de kinderen en hun afstammelingen, de langstlevende echtgenoot en de bloedverwanten in opgaande lijn.

1) Golf van paniek over de erfrechtelijke reserve voor de afstammelingen⁸

Het gevoelige punt van de hervorming, namelijk wat er stond te gebeuren met het voorbehouden deel van de kinderen, blies het spook van de onterving bij heel wat kinderen nieuw leven in.

De debatten over de afschaffing ervan vielen echter al snel stil nadat de wetgever van bij het begin bevestigde dat het principe van de erfrechtelijke reserve van de kinderen werd behouden met als rechtvaardiging dat het meer bepaald *"de morele verplichting van de erflater was om een deel van de waarde van zijn goederen aan zijn kinderen over te dragen (...)"* en dat *"maatschappelijk de overtuiging nog sterk leeft dat kinderen de **evidente** en natuurlijke erfopvolgers van hun ouders zijn. De overdracht van een deel van (de waarde van) het vermogen van hun ouders bevestigt hun afstammingsband en hun familiale identiteit."*⁹

Hoewel het onvoorwaardelijke karakter van de afstammingsband¹⁰ en de verplichtingen gelinkt aan het ouderschap er inderdaad voor hebben gezorgd dat het recht van het kind op de reserve kon worden behouden, heeft de voorrang die wordt verleend aan de mogelijkheid van de ouders om vrij over hun vermogen te beschikken, echter gerechtvaardigd dat de draagwijdte van dit recht fors werd ingeperkt, ten gunste van hun beschikbaar deel.¹¹

Nu varieert de omvang van de reserve van de afstammelingen afhankelijk van het aantal kinderen¹²: hoe groter het aantal kinderen, des te groter het deel dat hun als reserve wordt toegekend en bijgevolg des te kleiner het deel waarover de erflater vrij kan beschikken (beschikbaar deel).

Met het nieuwe artikel 913 van het Burgerlijk Wetboek laat de wetgever dit systeem varen. Hij legt voortaan uniform de omvang vast van het beschikbaar deel waarover de erflater kan beschikken op de helft van zijn vermogen, ongeacht het aantal kinderen dat tot de nalatenschap wordt geroepen.

De reserve voorbehouden voor de kinderen maakt bijgevolg altijd de andere helft van het vermogen van de erflater uit en zal op een gelijke manier onder die laatsten moeten worden verdeeld.

Ter vergelijking: als er drie kinderen zijn, is het voorbehouden deel voor elk van hen nu vastgelegd op een kwart; volgens het nieuwe toepasselijke stelsel zal dit een zesde zijn. In de naam van de vrijheid en de autonomie heeft de wetgever dus de reserve opgeofferd die aan de kinderen wordt toegekend. Volgens sommigen heeft hij door de ouders vrij over de helft van hun vermogen te laten beschikken bovendien meer openingen gecreëerd voor discriminatie en ongelijkheid op grond van subjectieve overwegingen die bijvoorbeeld te maken hebben met ideologische verschillen, levenskeuzes, seksuele geaardheid enz.¹³

⁸ Namelijk de kinderen (of bij gebrek aan kinderen), de kleinkinderen en de achterkleinkinderen

⁹ Wetsvoorstel, *op. cit.*, p. 73

¹⁰ TAINMONT, F., 'La réserve héréditaire' in La réforme du droit des successions, notulen van het 15e colloquium van de vereniging 'Famille & Droit', Larcier, Brussel, 2018, p. 217-218.

¹¹ Het beschikbare deel is het deel van de goederen van de nalatenschap en de erfrechten dat de wet niet aan bepaalde categorieën erfgenamen voorbehoudt en waarover de erflater via een legaat of schenking vrij mag beschikken.

¹² Artikel 913 van het Burgerlijk Wetboek. Ter herinnering: - Als er één kind is, bedraagt de reserve de helft van de goederen van de nalatenschap; de andere helft vormt het beschikbare deel voor de erflater; - Als er twee kinderen zijn, bedraagt de reserve van elk kind een derde van de goederen van de nalatenschap, het resterende derde komt toe aan de erflater; - Als er drie kinderen zijn, bedraagt de reserve van elk kind een vierde van de nalatenschap, het resterende vierde vertegenwoordigt het beschikbaar deel.

¹³ RENCHON, J.L., *op. cit.* pp. 22-27.

2) De reserve voor de bloedverwanten in opgaande lijn¹⁴ wordt buitenspel gezet, tenzij in geval van behoefte

We herinneren eraan dat ouders overeenkomstig artikel 915 van het Burgerlijk Wetboek beschikken over een reservatair recht, wanneer ze geroepen zijn tot de nalatenschap van hun overleden kind zonder afstammelingen.¹⁵

Omdat dit als achterhaald wordt beschouwd en onaangepast is aan de evolutie van de maatschappij, in het bijzonder wanneer er sprake is van een feitelijk samenwonende partner¹⁶, heeft de wetgever beslist om de in dit artikel vastgelegde reserve voor ouders definitief te schrappen.¹⁷

Om de gevolgen van dit verlies van bescherming enigszins te verzachten, heeft de wetgever hen een onderhoudsvordering ten laste van de nalatenschap toegekend (in de vorm van een maandelijkse lijfrente of een hoofdsom). Voorwaarde is wel dat de erflater overleden is zonder kinderen en dat de ouders op het moment van het overlijden of als gevolg ervan behoeftig zijn.¹⁸

Het bedrag van deze vordering is vastgelegd overeenkomstig de bepalingen van artikel 205bis, lid 3 en 4 van het Burgerlijk Wetboek, met dien verstande dat dit bedrag maximaal een vierde van de erfrechtelijke boedel kan bedragen.¹⁹

De schrapping van het reservataire recht van de bloedverwanten in opgaande lijn is een onverhoopt voordeel voor de langstlevende feitelijk samenwonende partner, aangezien voortaan niet langer met deze reserve rekening moet worden gehouden. Het staat de feitelijk samenwonende partners in de toekomst vrij om hun volledige vermogen aan de langstlevende partner na te laten.

3) Nieuwigheid met betrekking tot erfovereenkomsten²⁰

Momenteel verbiedt het Belgische recht het sluiten van een dergelijke overeenkomst uitdrukkelijk.²¹

De wetgever heeft het principe van het verbod op erfovereenkomsten gehandhaafd, tenzij de wet dit uitdrukkelijk toelaat.²²

De belangrijkste vernieuwing die de wet van 31 juli 2017 op dit vlak invoert, is dus de introductie van toegestane overeenkomsten zoals de zogenaamde globale erfovereenkomst.²³

Deze overeenkomst kan enkel worden gesloten tussen de ouders (of een van beide ouders) en alle vermoedelijke erfgenamen in nederdalende lijn.²⁴

¹⁴ Namelijk de ouders (en bij gebrek aan ouders), de grootouders en de overgrootouders

¹⁵ De reserve van elke ouder is vastgelegd op een kwart van de nalatenschap.

¹⁶ Wetsvoorstel, *op.cit.*, p. 78.

¹⁷ Artikel 48 van de hiervoor aangehaalde wet van 31 juli 2017

¹⁸ Artikel 205bis, § 2 van het nieuwe Burgerlijk Wetboek

¹⁹ Artikel 922 van het Burgerlijk Wetboek.

²⁰ Sluiten van een schriftelijke overeenkomst waarin een toekomstige erflater met al zijn erfgenamen afspraken maakt over de manier waarop zijn goederen na zijn dood zullen worden verdeeld.

²¹ De enige uitzondering is de 'Valkeniersovereenkomst' voor koppels met kinderen uit een eerder huwelijk. Deze overeenkomst biedt (toekomstige) echtgenoten met kinderen uit een eerder huwelijk de mogelijkheid om proactief in een huwelijkscontract af te zien van hun zogenaamde abstracte reserve (aandeel in de nalatenschap van de overleden echtgenoot): artikel 1388, lid 2 van het Burgerlijk Wetboek.

²² Artikel 1100/1 van het Burgerlijk Wetboek

²³ Artikel 1100/7, § 1 van het Burgerlijk Wetboek

Ze biedt ouders de gelegenheid om voor hun overlijden op een bindende manier de toewijzing en de verdeling van hun nalatenschap in het bijzijn van hun kinderen te regelen.

Er wordt immers een stand van zaken gemaakt van alle reeds verrichte schenkingen en alle andere toegekende voordelen. Het zal ook mogelijk zijn om te voorzien dat nieuwe schenkingen worden toegestaan, waardoor deze overeenkomst de afspiegeling is van een subjectief evenwicht tussen alle betrokken partijen.

Het grote voordeel van deze globale overeenkomst is dat de partijen bij het overlijden schenkingen niet meer via een inkortingsvordering of een verzoek tot inbreng in vraag kunnen stellen.

Conclusie

Hoewel het de uitdrukkelijke wil van de wetgever was om een bevredigend evenwicht te vinden tussen persoonlijke vrijheid en de noodzaak om bepaalde categorieën van erfgenamen te beschermen, blijkt bij bestudering van de nieuwe bepalingen echter dat deze verzoening van belangen in naam van de persoonlijke vrijheid en van het recht om over zijn vermogen te beschikken, iet of wat ten koste is gegaan van de bescherming gelinkt aan afstammingsbanden en van de solidariteit onder familieleden.

²⁴ Het gaat dus om kinderen of in voorkomend geval om kleinkinderen die tot de nalatenschap worden geroepen bij plaatsvervulling van een kind.